

УДК 378:001.811]:174(045)

*АЛЛА ХАРКІВСЬКА, доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та міжнародної
діяльності, Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-
педагогічна академія" Харківської обласної ради, Україна
ORCID ID 0000-0003-4782-1079,
kharkivska_hgra@ukr.net*

*АЛЬОНА ПРОКОПЕНКО, доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач аспірантури та докторантури,
Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна
академія" Харківської обласної ради, Україна
ORCID ID 0000-0002-3735-342X
krav4enya.alena@ukr.net*

ЕТИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

*ALLA KHARKIVSKA, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific, Pedagogical and International
Activities Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-
Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Ukraine
ALONA PROKOPENKO, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, head of postgraduate and doctoral studies Municipal
Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of
Kharkiv Regional Council, Ukraine*

RESEARCH ETHICS IN TIMES OF WAR: ACADEMIC INTEGRITY IN HIGHER EDUCATION

Стаття присвячена проблемі етики наукових досліджень молодих науковців в умовах воєнного стану. Здобувачі вищої освіти, які починають свій науковий шлях, повинні знати не лише особливості написання наукових праць, а й усвідомлювати правила дотримання академічної доброчесності. В умовах сьогодення існує підвищений ризик недотримання етичних норм як серед здобувачів вищої освіти, так і серед науковців. Це може бути пов'язано з емоційною напругою, мотивацією, обмеженими ресурсами, часом, доступом до достовірної інформації та впливом зовнішніх характеристик. Перспективу дослідження визначено як детальне вивчення ціннісного аспекту дотримання академічної доброчесності у наукових працях здобувачів вищої освіти в умовах

воєнного стану, зокрема з перспективою у повоєнний період.

Ключові слова: академічна доброчесність, наукові дослідження, вища освіта, здобувачі вищої освіти.

Summary. The article is devoted to the problem of ethics of scientific research by young scientists under martial law. Higher education applicants who begin their scientific career should know not only the peculiarities of writing scientific papers, but also be aware of the rules of academic integrity. In today's context, there is an increased risk of non-compliance with ethical standards among both higher education students and researchers. This may be connected with emotional stress, motivation, limited resources, time, access to reliable information, and the influence of external characteristics. The author suggests ways to prevent violations of academic integrity in the scientific activities of higher education students: providing them with stable

access to the necessary equipment and Internet resources; increasing motivation to comply with ethics research, their encouragement, involvement in joint research activities with teachers and scientists; flexible planning of the educational process and research.

Key words: academic integrity, scientific research, higher education, higher education students.

Мета: висвітлити специфіку дотримання етичних норм у науковій діяльності здобувачів вищої освіти в умовах війни, зокрема академічної доброчесності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток освіти й науки має безперервний характер, що потребує від наукової спільноти проведення досліджень з актуальних проблем в різних сферах діяльності людини. Особливого значення, зокрема в умовах сьогодення, набувають наукові дослідження молодих

науковців та здобувачів вищої освіти. Вони привносять у науку новий погляд на виклики сучасності, що дозволяє переосмислювати традиційні підходи та розвивати інноваційні ідеї. Молода генерація дослідників, завдяки своєму критичному мисленню та сміливості у висуненні власних припущень, ставить під сумнів загальновідомі теорії. Саме їхня здатність по-новому оцінювати проблеми й відкривати нові горизонти досліджень сприяє динамічному розвитку науки, формуючи прогресивні напрями в освітньому та науковому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій.

Дотримання етичних норм в науковій діяльності й засади академічної доброчесності у вищій освіті вивчали такі сучасні науковці як Н. Бааджи, К. Гдовська, О. Зайцева, І. Ковальчук, Л. Князькова, Я. Фляжнікова, А. Харківська та інші.

Н. Хамітов присвятив свої дослідження академічній доброчесності в Україні у контексті викликів війни з погляду філософії, етики й антропології. Учений дійшов висновку: "Якщо в мирних умовах академічна доброчесність є важливою, то в ситуації війни вона стає критично важливою, адже виступає основою інноваційних рішень, які не лише наближають перемогу, а й роблять її стабільною й стратегічною" (Хамітов, 2023, с. 43). Автор не вивчав проблему в контексті вищої освіти, зокрема наукової діяльності здобувачів вищої освіти, а лише розкривав особливості дотримання академічної доброчесності від концепту Воля: воля до наукової новизни, воля від плагіату.

Отже, можна зробити висновок, що питання етики наукових досліджень та академічної доброчесності у вищій освіті в умовах війни залишається недостатньо вивченим у загальному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотримання академічної доброчесності під час війни стикається з низкою викликів, які впливають на різні аспекти наукових досліджень та освітнього процесу.

І. Доценко зауважує, що поняття "академічна доброчесність" введе-

но з врахуванням масових порушень етичних правил та принципів в процесі навчання, викладання та здійснення наукової (творчої) діяльності, з метою забезпечення взаємодовіри до результатів навчання чи наукових (творчих) досягнень" (Доценко, 2022, с. 33).

Уважаємо, що академічна доброчесність відіграє важливу роль у фільтруванні всього потоку інформації, який накопичується в процесі наукових досліджень, особливо того, що публікується в мережі Інтернет. Доброчесний науковець не лише створює якісну й достовірну базу для подальших досліджень, але й вміє виокремлювати актуальні та важливі наукові праці, спрямовані на вирішення сучасних проблем. Така людина здатна критично оцінювати наукові матеріали, виявляти помилки, неактуальність чи застарілість певних даних і, за необхідності, "анулювати" їх з наукового обігу. Це дозволяє забезпечити чистоту наукового простору та зберегти високу якість знань, на яких будуються подальші дослідження.

Академічна доброчесність, на думку І. Доценко, "впливає на якість вищої освіти, оскільки вона заснована на фундаментальних цінностях, які зумовлюють стиль поведінки всіх учасників освітнього процесу" (Доценко, 2022, с. 33). А в умовах війни саме висока якість освітніх послуг може забезпечити ефективну діяльність закладів вищої освіти, підготовку фахівців, які ціннісно орієнтовані на розвиток та процвітання.

Аналіз науково-педагогічної літератури (Доценко, 2022; Зайцева, Гдовська, 2023; Князькова, 2023; І. Шевчук, А. Шевчук, 2022) надав змогу виокремити цінності, на які спирається академічна доброчесність, та які повинен враховувати молодий науковець: чесність, справедливість, довіру, повагу, мужність та відповідальність. Такі цінності становлять основу дотримання академічної доброчесності не лише при написанні наукових праць, а й є наскрізними у всьому освітньому процесі у закладах освіти. Уважаємо, що особистість, яка усвідом-

лює цінність доброчесності зможе не лише підтримувати високі етичні стандарти у своїй науковій діяльності, але й виховувати в собі відповідальне ставлення до знань загалом. Така людина здатна формувати власну наукову позицію, критично осмислювати отриману інформацію, уникати плагіату та недоброчесних практик, а також будувати наукові дослідження на засадах правди, прозорості та поваги до праці інших.

Нам імпонує позиція О. Зайцевої та К. Гдовської: "Чесність, вшанування чужих думок, авторства наукових праць, розбіжностей у поглядах, взаємоповага в академічному середовищі як демонстрація поваги до себе, довіра до навчального процесу і його учасників, неупереджене, справедливе оцінювання, відповідальність за результати навчання, відвага у подоланні труднощів при самостійному виконанні усіх поставлених завдань і системне вдосконалення – визначаються домінантами світової освіти" (Зайцева, Гдовська, 2023, с. 25). Однак, варто приділити увагу й сучасним механізмам забезпечення академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти, особливо в умовах нових викликів, таких як цифровізація, зростання ролі штучного інтелекту у виконанні наукових завдань, пропаганда й фейкові дані.

Водночас, дотримання академічної доброчесності впливає не лише на репутацію автора-науковця, а й усього закладу вищої освіти, "на формування і дотримання загальнолюдських цінностей, на підвищення рівня культури громадянського суспільства в цілому" (Князькова, 2023, с. 224). Високі етичні стандарти у науковій діяльності сприяють формуванню позитивного іміджу освітнього закладу, що, зі свого боку, впливає на довіру суспільства до наукових досліджень, освітніх програм професійної підготовки майбутніх фахівців, формує освічене та відповідальне покоління, здатне критично оцінювати інформацію, приймати зважені рішення та сприяти розвитку суспільства загалом.

Зауважимо, що збереження згаданих цінностей в умовах воєнного

стану стає більш складним, адже здобувачі вищої освіти зазнають насамперед психологічного тиску.

І. Шевчук й А. Шевчук влучно зазначили, що "викладачі та студенти перебувають зараз у стані підвищеної тривожності, дехто навіть у депресивному стані через постійні тривоги, втрату роботи, загибель близьких, переїзд з постійного місця проживання тощо" (Шевчук, Шевчук, 2022, с. 8). Тому варто з'ясувати, якого впливу зазнає етика наукових досліджень здобувачів вищої освіти в умовах війни.

Здобувачі вищої освіти відіграють важливу роль у розвитку науки, оскільки саме їхні дослідження, інновації та критичні підходи формують основи майбутніх наукових досягнень. У сучасному освітньому середовищі молоді науковці здатні принести свіжі ідеї та нові перспективи, що допомагають вирішувати актуальні проблеми, з якими стикається суспільство. Проте, щоб забезпечити якість та оригінальність досліджень, вони повинні дотримуватися етичних норм і принципів академічної доброчесності.

Наукова діяльність у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти безпосередньо пов'язана із написанням курсової, дипломної, магістерської робіт, а також статей, тез, доповідей, участь у науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах тощо. Тому молоді науковці "мають правильно працювати із різними джерелами, аналізувати, систематизувати матеріал та класифікувати відповідно до логіки свого дослідження, вписати необхідну інформацію для подальшого оформлення бібліографічного опису дібраних цитат" (Харківська, 2023, с. 750). Здобувачі вищої освіти мають навчитися дотримуватися принципів академічної доброчесності, що передбачає сумлінне ставлення до написання, перевірки на прояви плагіату та публікації результатів дослідження.

У цьому контексті важливо, щоб здобувачі вищої освіти розуміли свою відповідальність за якість наукових результатів, адже їхні відкриття можуть впливати на подальший

розвиток відповідних галузей знань. Дотримання етики дослідження є не лише вимогою до особистої доброчесності, а й обов'язком перед науковою спільнотою та суспільством у цілому. Вони мають бути готовими критично оцінювати свої джерела, уникати плагіату та відстоювати авторство своїх ідей, оскільки це сприяє створенню надійної та якісної наукової бази, на яку зможе спиратися подальший розвиток науки.

Так, А. Харківська переконана, що у закладах вищої освіти майбутні фахівці повинні "усвідомити та опанувати педагогічну й наукову етику, що ґрунтується на принципах: відповідальності, самостійності, творчості, об'єктивності, неупередженості, цілеспрямованості. Формування морально-етичних цінностей у здобувачів вищої освіти, як і дотримання академічної доброчесності, має відбуватися на добровільних засадах, тому в закладі мають бути створені всі необхідні умови для їх засвоєння" (Харківська, 2023, с. 722). В умовах воєнного стану підвищення свідомого ставлення до академічної доброчесності здобувачів вищої освіти має відбуватися і традиційно (виховні заходи, бесіди, тренінги, майстер-класи, вивчення окремих вибіркового освітніх компонентів тощо), і інноваційно.

В умовах воєнного стану традиційні освітні процеси зазнають трансформацій, а інноваційні форми та методи набувають особливого значення з метою підвищення рівня академічної доброчесності серед студентства.

Одним із інноваційних методів є використання цифрових платформ, які дозволяють здобувачам вищої освіти проходити онлайн-курси та тренінги, присвячені питанням академічної доброчесності. Майбутні фахівці мають можливість ознайомитися з прикладами етичної поведінки в науці, навчитися розпізнавати плагіат і розуміти, як уникати недобросовісних дій.

Крім того, у процесі підвищення академічної доброчесності доцільним є й виконання парних і групові наукових досліджень, у яких здобувачі вищої освіти не тільки опрацю-

вують свою працю, але й слідкують за дотриманням етичних норм своїх партнерів, співавторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах воєнного стану доцільно забезпечити майбутніх фахівців стабільним доступом до ресурсів та інформаційних джерел, необхідних для здійснення досліджень, а також підтримувати мотивацію й інтерес здобувачів вищої освіти до свідомого дотримання академічної доброчесності в освітньому й науковому просторі. Одним із варіантів подолання недоброчесності у вищій школі є сприяння гнучкому плануванню та організації часу для виконання завдань, змін у графіках представлення результатів дослідження. Уважаємо, що проблема дотримання академічної доброчесності здобувачів вищої освіти в умовах війни ще недостатньо вивчена з ціннісного аспекту. Тому перспективу дослідження вбачаємо в детальному розкритті особливостей виховання ціннісних орієнтирів у розв'язанні освітніх і наукових завдань, дотримуючись етики наукових досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доценко І. О. (2022). Академічна доброчесність у системі забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 32 (1), 31–42. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-31-42> (дата звернення: 27.09.2024).
2. Зайцева О., Гдовська К. (2023). Академічна доброчесність у формуванні репутації освітньої програми. *Бренд-менеджмент: маркетингові технології: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14 берез. 2023 р.)*. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, С. 24-26. URL <https://knute.edu.ua/f i l e / M z E y M Q = = / d f a 2 6 8 4 0 8 5 a 5 8 8 0 9 d 9 0 b 6 3 0 a 0 f e 2 6 0 5 9 . p d f # p a g e = 2 5> (дата звернення: 27.09.2024).
3. Князькова Л. М. (2023). Академічна доброчесність: сучасний стан проблеми. Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище: зб. есе пропра-

ми підвищення кваліфікації. Львів – Торунь: Liha-Pres. С. 222–224. URL https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/59406/1/Збірник%20есе%20advanced_training_academ.integr.pdf#page=222 (дата звернення: 27.09.2024).

4. Хамітов Н. (2023). Академічна доброчесність як виклик, вимога і воля: контексти філософської антропології, етики й філософії освіти. *Філософія освіти*, 29 (2), 27–47.

5. Харківська А. (2023). Дотримання академічної доброчесності – сучасна етика майбутніх педагогів. *Актуальні питання у сучасній науці*, 7(13), 716–724. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-716-724](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-716-724) (дата звернення: 30.09.2024).

6. Шевчук І., Шевчук А. (2022). Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*, 39, 11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> (дата звернення: 30.09.2024).

REFERENCES

1. Dotsenko, I. O. (2022). Akademichna dobrochesnist u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Academic integrity in the quality assurance system of higher education]. *Pedahohichna*

osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical education: theory and practice, 32 (1), 31–42. URL <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-31-42> [in Ukrainian].

2. Zaitseva, O., Hdovska, K. (2023). Akademichna dobrochesnist u formuvanni reputatsii osvitnoi prohramy [Academic integrity in building the reputation of an educational programme]. *Brendmenedzhment: marketynhovi tekhnolohii – Brand management: marketing technologies*. Kyiv. С. 24–26. URL <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/dfa2684085a58809d90b630a0fe26059.pdf#page=25> [in Ukrainian].

3. Kniazkova, L. M. (2023). Akademichna dobrochesnist: suchasnyi stan problemy [Academic integrity: the current state of the problem]. *Akademichna dobrochesnist, vidkryta nauka ta shtuchnyi intelekt: yak stvoryty dobrochesne osvitnie seredovyshche – Academic integrity, open science and artificial intelligence: how to create a virtuous educational environment*. Lviv – Torun: Liha-Pres. P. 222–224. URL https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/59406/1/Збірник%20есе%20advanced_training_academ.integr.pdf#page=222 [in Ukrainian].

4. Khamitov, N. (2023). Akademichna dobrochesnist yak vyklyk, vymoha i volia: konteksty filosofskoi antropolohii, etyky y filosofii osvity [Academic integrity as a challenge, requirement and will: contexts of philosophical anthropology, ethics and philosophy of education]. *Filosofii osvity – Philosophy of Education*, 29 (2), 27–47 [in Ukrainian].

5. Kharkivska, A. (2023). Dotrymannia akademichnoi dobrochesnosti – suchasna etyka maibutnikh pedahohiv [Observance of academic integrity – the modern ethics of future teachers]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current issues in modern science*, 7(13), 716–724. URL [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-716-724](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-716-724) [in Ukrainian].

6. Shevchuk, I., & Shevchuk, A. (2022). Osvitnia analityka kriz pryzmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy [Educational analytics through the prism of war: challenges and opportunities for Ukrainian higher education]. *Ekonomika ta suspilstvo (Economy and Society)*, 39, 11. URL <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 18.11.2024 р.

